

skim se razbojničkim družinama ne može govoriti ni kao o borcima za pravdu, jer su svi sijali strah. »Strah umjesto mita bilo je iskustvo istarskog stanovništva u višestoljetnom iskustvu življenja uz prognanike« (str. 217).

Nestanak te društvene more Bertoša povezuje s normalizacijom prilika na seoskim područjima uslijed prestanka organiziranih kolonizacijskih strujanja, a poboljšala se i opća sigurnost u seoskim područjima. Postojanje prognanika i razbojnika nije bilo znak borbe i protesta istarskog društva, već simptom društvenog nereda i velike krize koju je proživljavala Mletačka Republika, zaključuje Bertoša.

Zlatko Kudelić

ALOJZ JEMBRIH, Aspekti o slovensko-hrvatskim književnim vezama u XVI. stoljeću, iz: A. Jembrih, Hrvatski filološki aspekti, Čakovec 1990.

Knjiga A. Jembriha »Hrvatski filološki aspekti«, iako svojim naslovom na prvi pogled okrenuta filološkim istraživanjima, sadrži vrlo zanimljive teme koje mogu zainteresirati svakog povjesničara. To je djelo nastalo kao rezultat višegodišnjih istraživanja na polju hrvatske filologije, ali se autor nije ograničio samo na probleme filološke znanosti već u pojedinim raspravama posvećuje pažnju kulturološkim i povijesnim činjenicama važnim za širu kulturnu problematiku.

Pažnju svakog poznavaoa hrvatske i slovenske protestantistike svakako će privući druga cjelina te knjige, Aspekti o slovensko-hrvatskim književnojezičnim vezama u XVI. stoljeću, u kojoj autor razmatra neke probleme hrvatske i slovenske protestantistike. Najviše pozornosti u toj cjelini posvećeno je životu i značenju Pavla Skalića, zagrebačkog građanina koji je, kao i mnogi naši intelektualci onog vremena, proveo život u stranim zemljama, nudeći intelektualne usluge i težeći priznavanju u sredinama u kojima je intelektualac imao važno mjesto u društvu. Drugi tekst iz te cjeline, Sporno pitanje jezične autentičnosti ili Trubar-Konzulovi odnosi u Biblijskom zavodu u Urachu, odnosi se na analizu razloga koji su pridonijeli netrpeljivosti između P. Trubara i S. Konzula.

Kad uzmemo u ruke tekst o životu Pavla Skalića, koji je u vezi sa Zagrebom bio samo utoliko što je u njemu rođen, pred nama se javlja lik tipična intelektualca renesansnog vremena, kojega karakteriziraju vrlo široko obrazovanje, kozmopolitski duh, intelektualna radoznalost, ali i želja za stjecanjem priznanja, i spremnost da se taj cilj postigne ne baš uobičajenim sredstvima.

Životni put P. Skalića opisao je već Kukuljević. Jembrih na početku svoga rada razrješava dilemu oko godine Skalićeva rođenja, i utvrđuje da je to 1534. godina. Mladi je Skalić zahvaljujući svojoj velikoj talentiranosti i preporukama uglednih crkvenih i političkih osoba ubrzo dospio vrlo visoko, postavši kape-

lanom na bečkom dvoru. U maniri onoga vremena, čak je pokušao dokazivati svoje plemićko porijeklo sastavljajući lažnu darovnicu. Taj potez kasnije će mu donijeti mnogo problema. Za boravka u Beču svojim je predavanjima izazvao sumnju da je pod utjecajem protestantizma, te je morao napustiti Beč i otići u Tübingen gdje se povezoao s Vergerijem i drugim protestantskim piscima. U svojem radu Jembrih stavlja težište istraživanja na udio Skalića u proučavanju međusobnih odnosa Trubara, Vergerija i Konzula. Mjesto koje Skalić tu zauzima vezano je uz njegovu recenziju Trubarova Novog zavjeta iz 1560. godine. Razlog za tu recenziju bile su Vergerijeve optužbe da je Trubar u tekstu izmijenio njegov red i unio cvinglijanske teološke formule, na što je vojvoda Kristof zaustavio daljnje tiskanje knjige te poslao Maksimilijanu II. u Beč primjerak Novog zavjeta, kako bi ga ocijenio netko tko dobro poznaje slovenski jezik. Prema Jembrihu, autor recenzije mogao je biti samo netko tko je bio nekako vezan uz Zagreb, dakle Skalić. Iz sadržaja recenzije jasno se vidi da je njezin autor poznavao jezičnu problematiku i Slovenije i Hrvatske. Prema Jembrihu, sigurno je da se Skalić zalagao za jedan opći jezik svih Slavena, s obzirom na to da je reformacija imala obuhvatiti sve Slavene.

Drugo pitanje bilo je kako je Skalić uopće došao u Biblijski zavod. Sigurno je da je ondje bio već od veljače 1561. Jembrih posvećuje pažnju toj činjenici zbog svojeg razmatranja sukoba Konzula i Trubara. Iste je godine imao izići glagoljski katekizam, kojemu je Skalić pisao predgovor na njemačkom jeziku i poslanicu na hrvatskom. Vergerije je tada Skalićeve tekstove ocijenio neprimerenima i dao ih na procjenu Ungnadu i vojvodi Kristofu. Novi predgovor, kraći i s manje samoisticanja, sastavio je Trubar. Kako ubrzo nakon toga počinje Trubarova sumnja u prevodilačku ispravnost Konzulovu, Jembrih to povezuje s pretpostavkom da je Trubar mogao shvatiti Skalićev potez kao osobnu eliminaciju iz tiskare, osobito zato što njegovo ime nije spomenuto među pohvaljenima u predgovoru Katekizma, a osim toga, to je bila prilika Trubaru da pred kranjskim staležima izrazi sumnju u Konzulove prijevode već na osnovi toga što se Konzul nije htio držati njegova predloška. Jembrih smatra da se odatle može zaključiti kako je sukob Konzula i Trubara izbio dijelom i zbog Skalićeve udjele u njemu.

Ne ulazeći dublje u život Pavla Skalića nakon njegova prekida suradnje s Biblijskim zavodom, Jembrih se osvrće na lik toga intelektualca i pokušava dati ocjenu njegova života i rada. Skalić se mora promatrati — misli on — u kontekstu vremena u kojem je živio, jer njegov slučaj nikako nije bio usamljen u ondašnjoj Europi. Iako je sastavio lažno rodoslovlje pokušavajući dokazati plemićko porijeklo, njegovo djelo i postupci ne mogu se potpuno ocijeniti ako se ne prouče njegova djela s filozofskog, povijesnog i teološkog aspekta. Čak se njegovo izmišljeno rodoslovlje može smatrati prvim djelom u kojemu ima elemenata filologije, etimologije i onomastike.

Drugi Jembrihov tekst, Trubar-Konzulovi odnosi u Biblijskom zavodu u Uraču, pokušaj je dubljeg pronicanja u sukob između članova zavoda. Prvo je pitanje koje Jembrih postavlja je li već tada Trubar htio dati svom pothvatu srpsko-hrvatsku jezičnu podlogu. On se slaže s njemačkim istraživačem Hafnerom u ocjeni da je u početku Trubar bio vezan uz hrvatska izdanja, ali je kasnije taj posao ostavio svojim suradnicima. Trubar je mislio da će tiska-

njem knjiga na jeziku koji se razumije sve do Carigrada, ali se piše drukčijim pismima, zavod imati ekumenski karakter, i bilo mu je vrlo važno da se protestantske knjige razumiju na području čitavog Balkana. Uz to je bila vezana i novčana pomoć njemačkih staleža, jer je postojala nada da će protestantizam imati ulogu vjere koja će okupiti narode u borbi protiv Turaka. Međutim, prve kritike svećenika Lamele i hrvatskih glagoljaša u vezi s ortografijom i leksičkim materijalom dovele su Trubara u nezavidnu situaciju pred staležima koji su pomagali taj pothvat, jer ih je on bio uvjeravao u razumljivost prevedenih knjiga u svim balkanskim krajevima.

Jembrih smatra da je srž problema u vezi s prevođenjem bila u jeziku koji se tada govorio u pojedinim krajevima Hrvatske i u jeziku kojim su tiskana hrvatska izdanja. On ukazuje na činjenicu da jezik prijevoda Novog zavjeta nije bio jedinstven sjevernodalmatinski čakavski govor druge polovice XVI. stoljeća, već je obilovao starijim, južnočakavskim i crkvenoslavenskim elementima. S druge strane, Konzul i suradnici poznavali su glagoljska izdanja Šimuna Kožičića, koji je nastojao reformirati dotadašnji jezik liturgijskih knjiga, zalažući se za preuzimanje narodnog jezika, a prema Jembrihu, prevodioci su otišli i korak dalje. Autor tvrdi da je zbog toga bila razumljiva Trubarova zabrinutost, jer se postavljalo pitanje kome će se prodati velik broj knjiga tiskanih jezikom koji se teže razumije.

Prema njegovu mišljenju Konzul i Dalmata odlučili su stvoriti jezični standard koji bi bio razumljiv stanovništvu čakavsko-kajkavsko-štokavskoga jezičnog izraza, napuštajući leksičke i druge arhaizme koji su u njihovo vrijeme bili nerazumljivi. Taj živi govor Konzula i Dalmate bio je i razlog njihova odbijanja da se doslovce drže Trubarova prijevoda, zbog čega je izbio spor. Jembrih ukazuje na to da je vrlo teško naći pravo objašnjenje sukoba unutar zajednice u Urachu, ali se uz navedene očito jezične nesporazume mogu spomenuti i posve osobni razlozi: svaki od suradnika u zavodu imao je određenu ulogu, te je Trubara smetalo svojevrsno potiskivanje u Skalićevoj poslanici iz 1561. godine. Na kraju, Jembrih ističe potrebu da se Stipanu Konzulu posveti više prostora u kroatistici, kako bi se izbjegle ocjene djelovanja slovenskih i hrvatskih protestantskih pisaca samo iz jednog kuta gledanja.

Zlatko Kudelić

ANDELKO MILARDOVIĆ, Srbijanski masovni pokret i hrvatsko pitanje, Zagreb 1991.

Knjigu Anđelka Milardovića zajednički su objavili izdavačka kuća Globus u Zagrebu, Institut za migracije i narodnosti u Zagrebu i Hrvatska matica iseljenika u Zagrebu. Recenzenti knjige bili su Slaven Letica i Josip Vrbošić. Knjiga se sastoji od uvoda, pet poglavlja i bibliografije. Osnovna je namjera autora da prikaže suvremenu srbijsku politiku s posebnim osvrtom na Hr-